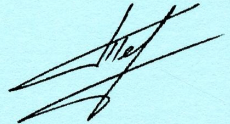

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ НАФТИ І ГАЗУ**

СЕМЕНЮТИНА ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА

УДК 005.52:005.334:622.691.4

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ
ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Івано-Франківськ - 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Дзьоба Олег Григорович,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, проректор з науково-педагогічної роботи

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Лук'янова Валентина Вячеславівна,
Хмельницький національний університет, завідувач кафедри економіки підприємства і підприємництва

кандидат економічних наук, доцент
Литвин Зоряна Богданівна,
Тернопільський національний економічний університет, доцент кафедри аудиту, ревізії та аналізу

Захист відбудеться «01» березня 2017 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 20.052.06 в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу за адресою: 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15, конференц-зал науково-технічної бібліотеки.

З дисертацією можна ознайомитись у науково-технічній бібліотеці Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу за адресою: 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15.

Автореферат розісланий «28» січня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, доцент

І. П. Кінаш

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Глибока структурна криза економіки України, політична нестабільність в державі, бюрократія та високий рівень корупції, воєнні дії на сході країни і значна соціальна напруженість у суспільстві істотно посилюють ситуацію невизначеності, роблять господарську діяльність вітчизняних підприємств, навіть в короткостроковій перспективі, процесом важко детермінованим та складно прогнозованим, що є передумовою виникнення ризику.

В ринковому середовищі, що функціонує на засадах свободи вибору та конкурентної боротьби, сталий розвиток підприємства є неможливим без системного ризик-менеджменту, спрямованого на пошук шляхів раціонального використання сприятливих можливостей і досягнення бажаних цілей в умовах тотальної нестабільності та динамічно наростаючих загроз сучасної економічної епохи.

Необхідність адаптації економічних суб'єктів до нових реалій господарювання актуалізує доцільність обґрунтування теоретичних та методологічних положень щодо формування ефективного організаційно-економічного забезпечення процесу управління ризиками їхньої діяльності. Саме тому впродовж останніх років спостерігається підвищення інтересу до ризикології як серед науковців, так і менеджерів різних рівнів управління.

Фундаментальні основи теорії та практики управління ризиками наведено у працях таких зарубіжних економістів як А. Маршалл, Р. Мертон, М. Міллер, Дж. Мілль, Ф. Модільяні, Ф. Найт, Дж. фон Нейман, А. Пігу, Н. Сеніор, Дж. Тобін, В. Шарп, Й. Шумпетер. Вагомий внесок у дослідження проблематики ризику зробили також учені України та країн ближнього зарубіжжя: А. Альтін, І. Балабанов, Ю. Блех, У. Гетце, В. Вітлінський, В. Глуценко, П. Грабовий, В. Гранатуров, М. Грачова, М. Лапуста, З. Литвин, В. Лук'янова, А. Петросов, К. Мангуш, О. Мартякова, О. Устенко, В. Хобта, О. Ястремський та ін. Галузеві особливості управління газотранспортними підприємствами висвітлено в працях таких вітчизняних науковців як О. Амоша, Я. Витвицький, Л. Гораль, В. Грудз, М. Данилюк, О. Дзьоба, І. Діак, І. Запухляк, Ю. Колбушкін, С. Крижанівський, В. Петренко, М. Степ'юк, І. Чукаєва та інші.

Проте, незважаючи на активні наукові пошуки і вагомі здобутки в даному напрямі, на сьогоднішній день, все ще немає однозначного розуміння сутності ризику та критеріїв його оцінювання; більшість методичних підходів ризикології зводяться в основному до розробки математичного апарату ймовірнісних розрахунків можливих втрат та мають досить обмежену сферу застосування в окремих вузькоспеціалізованих галузях (фінанси, банківська справа, страхування тощо); практичний ризик-менеджмент переважно спрямований на мінімізацію ризику, а не на реалізацію стратегій максимального використання шансів завдяки врахуванню ризиків та зниженню їх величини до прийнятного рівня.

Обґрунтування ефективних методів діагностики та управління ризиками є особливо актуальним та складним для вітчизняних газотранспортних підприємств, адже, з однієї сторони, від надійності їх функціонування істотно залежить рівень

енергетичної безпеки та економічного добробуту держави, а з іншої – надмірне уникнення ризику перешкоджатиме отриманню додаткових вигод, породжуватиме ризик невикористаних можливостей.

Необхідність вирішення окреслених проблем з урахуванням специфіки виробничо-господарської діяльності газотранспортних підприємств обумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження, його мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з виконанням наукових досліджень, передбачених планом науково-дослідної роботи Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу в рамках держбюджетної тематики «Теоретичні та прикладні засади формування механізму ефективного функціонування та оптимізації діяльності соціально-економічних систем паливно-енергетичного комплексу» (2010-2014 рр., номер державної реєстрації 0110U003990), а також «Наукові та прикладні економіко-управлінські засади розвитку соціально-економічних систем на основі інноваційних трансформацій їх складових» (2014-2016 рр., номер державної реєстрації 0114U004855), де автором було обгрунтовано економічну сутність ризику, його взаємозв'язок з поняттями «небезпека» та «загроза»; узагальнено та систематизовано існуючі підходи до класифікації ризиків; ідентифіковано внутрішні та зовнішні фактори ризиків діяльності підприємств магістрального трубопровідного транспорту газу; проаналізовано стан управління ризиками на вітчизняних газотранспортних підприємствах; розроблено концептуальні основи формування національного стандарту управління ризиками діяльності підприємств в Україні; обгрунтовано теоретико-прикладні аспекти організації ефективної системи управління ризиками на вітчизняних газотранспортних підприємствах.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо організаційно-економічного забезпечення процесу формування ефективної системи управління ризиками газотранспортних підприємств.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких основних завдань:

- дослідити генезис та детермінувати понятійно-категоріальний апарат ризикології в контексті діяльності газотранспортних підприємств;
- здійснити класифікацію ризиків вітчизняних газотранспортних підприємств з урахуванням галузевої специфіки їх функціонування;
- сформувати методику комплексної діагностики ризиків діяльності газотранспортного підприємства;
- розробити просторову модель оцінки ризиків діяльності підприємства;
- визначити основні проблеми функціонування газотранспортних підприємств в умовах невизначеності, небезпек і загроз, провести діагностику та оцінювання ризиків їх діяльності в сучасних умовах господарювання
- систематизувати теоретичні положення щодо управління ризиками діяльності підприємства та проаналізувати стан ризик-менеджменту на газотранспортних підприємствах України;

- розробити концептуальні основи та обґрунтувати методичні рекомендації щодо організаційно-економічного забезпечення процесу формування комплексної системи ризик-менеджменту, інтегрованої в загальну систему управління діяльністю газотранспортних підприємств.

Об'єктом дослідження є процеси управління ризиками діяльності підприємств в сучасних умовах господарювання.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні засади управління ризиками діяльності газотранспортних підприємств.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи складають загальнонаукові принципи і положення сучасної ризикології, а також комплекс методів дослідження, які дозволяють вивчати процеси й явища у їх взаємозв'язку і розвитку та вирішувати поставлені наукові завдання. У процесі обґрунтування теоретико-методичних та прикладних аспектів дисертаційної роботи широко використовувалися методи спостереження і порівняння, формалізації, узагальнення, систематизації, класифікації, аналізу і синтезу, табличний і графічний, методи кількісного, якісного та абстрактно-логічного аналізу. Зокрема метод системного аналізу, метод експертних оцінок та інтегральний метод ймовірнісної оцінки агрегованого ризику дали змогу дослідити ризики газотранспортного підприємства у їх взаємозалежності та взаємозв'язку, а також оцінити сукупний вплив ризиків на результат діяльності підприємства в цілому та його підсистем. Методи індукції, дедукції, порівняння, аналогії та абстрагування найбільшою мірою застосовано в процесі діагностики ризиків діяльності газотранспортного підприємства. Структурно-функціональний аналіз, методи узагальнення та систематизації використано в процесі розробки концептуальних основ та методичних рекомендацій щодо формування ефективного ризик-менеджменту на газотранспортних підприємствах.

Емпіричну та інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативно-правові акти, що регламентують діяльність підприємств в Україні, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем ризик-менеджменту, матеріали Державного комітету статистики України, внутрішня звітність ПАТ «Укртрансгаз» та територіальних управлінь магістральних газопроводів, матеріали науково-практичних конференцій і періодичних видань, Internet-ресурси, результати експертних опитувань та особистих спостережень автора.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертаційній роботі проведено комплексне теоретичне дослідження та методичне обґрунтування діагностики, оцінки та управління ризиками діяльності газотранспортних підприємств, що дозволило одержати теоретичні і практичні результати, які містять наукову новизну та вносяться на захист, зокрема:

вперше:

- розроблено трьохкритеріальну просторову модель оцінки ризиків діяльності підприємства, яка максимально враховує цільовий аспект сутності ризику, розглядає

конкретний ризик у взаємозв'язку із загальною системою ризиків діяльності суб'єкта господарювання та дає можливість аналізу ситуацій як повної, так і часткової реалізації ризику;

удосконалено:

- понятійно-категоріальний апарат теорії ризику: уточнено та поглиблено визначення ризику як економічної категорії, що, на відміну від існуючих дефініцій, трактує ризик виключно в дуалістичній єдності з шансом в контексті можливостей досягнення бажаних цілей; запропоновано термін «ризикові проекції» для характеристики тієї частини матеріальних і (або) нематеріальних ресурсів підприємства, повна або часткова втрата яких здатна перешкодити досягненню цілей діяльності, що було використано в процесі формування методики діагностики ризиків діяльності газотранспортних підприємств;

- підхід до класифікації ризиків газотранспортних підприємств за джерелами їх виникнення, який, на противагу існуючим, передбачає виділення за ієрархічним принципом та з урахуванням галузевих особливостей господарювання чотирьох груп ризиків (внутрішніх, корпоративних, державних та наддержавних (регіональних і глобальних)) та їх складових, що дозволяє більш об'єктивно оцінити можливості досягнення цілей діяльності досліджуваних підприємств і, як наслідок, сформуванню більш ефективну стратегію ризик-управління;

- систему збалансованих ризик-орієнтованих діагностичних показників діяльності газотранспортного підприємства, яка враховує галузеву специфіку його функціонування, дає змогу виявити повний спектр ризиків та забезпечує чітку ідентифікацію об'єктів на різних рівнях ризик-управління;

- методичний підхід до побудови матриці діагностики ризиків діяльності газотранспортного підприємства, що, на відміну існуючих, передбачає ідентифікацію ризиків через майбутні події, потенційно здатні негативно вплинути на ризикові проекції, виявлені за допомогою відповідних індикаторів джерел ризиків;

набули подальшого розвитку:

- теоретико-методичні засади формування корпоративної культури ризик-управління, що дозволяє удосконалити систему корпоративних цінностей та є необхідною передумовою для організації ефективного ризик-менеджменту на газотранспортних підприємствах;

- концептуальний підхід до процесу управління ризиками на газотранспортних підприємствах, який, на відміну від існуючого фрагментарного функціонального ризик-управління, передбачає формування комплексної системи ризик-менеджменту, інтегрованої в загальну систему управління діяльністю підприємства.

Практичне значення отриманих результатів. Основні наукові положення дисертації доведені до рівня методичних узагальнень і прикладного інструментарію, що дає змогу удосконалити процес управління діяльністю газотранспортних підприємств з урахування аспекту ризику та, як наслідок, підвищити результативність їх функціонування.

Окремі результати дослідження було використано у діяльності ПАТ «Укртрансгаз» (довідка №10517/64 від 25.07.16 р.) та його територіальних

управлінні УМГ «Київтрансгаз», УМГ «Львівтрансгаз» УМГ «Прикарпаттрансгаз» (довідка №1808/17.02 від 04.04.16 р.), ПАТ «Івано-Франківськгаз» (довідка № ІФ09-ЛВ-2929-0716 від 04.07.16 р.).

Загальні науково-методичні положення та результати дослідження знайшли відображення у навчальних курсах «Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків» та «Підприємництво і бізнес-культура» (напрямок підготовки 6.030504 – «Економіка підприємства»), «Управління проектами» (спеціальність 8.03050401 – «Економіка підприємства»), «Організація і планування виробничо-комерційної діяльності» (спеціальність 8.05030402 – «Газонафтопроводи та газонафтошховища»), що викладаються в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу (довідка № 29-40-38 від 30.06.16 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана здобувачем самостійно, наукові результати отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, які належать здобувачеві особисто.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні та практичні розробки, отримані у процесі дослідження і відображені в дисертаційній роботі, доповідалися та обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Важелі і механізми формування сталого розвитку економіки в умовах світової глобалізації», (м. Тернопіль, 2010 р.); «Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем» (м. Івано-Франківськ, 2011 р.); «Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної економіки» (м. Львів, 2012 р.); «Перспективні напрямки економічної науки» (м. Дніпропетровськ, 2013р.); «Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем» (м. Івано-Франківськ, 2013р.) «Пошук ефективних механізмів господарювання в контексті сучасної економічної теорії» (м. Одеса, 2014 р.); «Досягнення та перспективи сучасної науки» (м. Чернівці, 2014р.); «Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем» (м. Івано-Франківськ, 2015 р.); «Структурні трансформації національних економік в глобальному вимірі» (м. Миколаїв, 2015 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 15 наукових праць (12 – одноосібно) загальним обсягом 4,65 друк. арк., із них 5 – у фахових виданнях України, 1 – у фаховому виданні, включеному в міжнародні наукометричні бази, 9 – матеріали наукових конференцій. Автору особисто належить 4,17 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації становить 228 сторінок (у тому числі основного тексту – 193 сторінки). Робота містить 32 таблиці та 25 рисунків, 4 додатки на 16 сторінках. Список використаних джерел складається зі 189 найменувань на 19 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми наукового дослідження, визначено мету та завдання, зазначено зв'язок з науковими програмами, наведено дані про об'єкт та предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичну цінність отриманих результатів.

У першому розділі «Теоретико-методичні основи процесу управління ризиками на підприємстві» охарактеризовано економічну сутність існуючих підходів до трактування ризику та причин його виникнення; запропоновано власне визначення сутності ризику як економічної категорії; систематизовано методичний інструментарій аналізу та оцінки рівня ризику господарської діяльності підприємства; узагальнено теоретичні засади формування процесу управління ризиками на підприємстві.

Огляд вітчизняних та зарубіжних наукових джерел свідчить про відсутність, на сьогоднішній день, єдиної загально визнаної універсальної термінології ризикології як науки. Спостерігається нечіткість у розмежуванні, а часто й повне отождолення ризику з небезпекою, загрозою, невизначеністю, непевністю, ймовірністю, збитками тощо. Разом з тим ефективна організація процесу управління ризиком є неможливою без чіткого усвідомлення його сутності та змісту. Виходячи з цього, в дисертаційній роботі запропоновано авторське трактування економічного ризику як прогнозної характеристики будь-якої цілеспрямованої діяльності (бездіяльності) суб'єкта господарювання, зумовленої необхідністю прийняття управлінських рішень на користь обрання альтернатив ймовірнісного характеру, здатних генерувати шанси попри наявність небезпек та загроз, що відображає можливість негативного відхилення від встановлених цілей. Дане визначення базується на усвідомленні того, що ризик притаманний будь-якій цілеспрямованій діяльності (бездіяльності) суб'єкта господарювання, має майбутню спрямованість, розглядається в контексті досягнення конкретної цілі та завжди перебуває в дуалістичній єдності з шансом.

Обґрунтовано, що незважаючи на досить тісний взаємозв'язок, поняття «ризик», «небезпека» та «загроза», мають різне змістовне значення. Визначено, що загрози виникають на стадії переходу небезпек із пасивної форми в активну, коли потенційні можливості негативного впливу трансформуються у конкретні наміри чіткого адресного спрямування. Відповідно небезпеки та загрози слід розглядати як фактори ризику і, в жодному випадку, не отождолювати з ним самим.

В результаті аналізу та систематизації існуючих підходів до класифікації ризиків, в контексті діяльності газотранспортних підприємств запропоновано підхід до класифікації ризиків газотранспортних підприємств за джерелами їх виникнення (рис.1), перевагами якого виділення за ієрархічним принципом та з урахування галузевої специфіки господарювання чотирьох груп ризиків (внутрішніх, корпоративних, державних та наддержавних (регіональних, глобальних) а також їх складових.

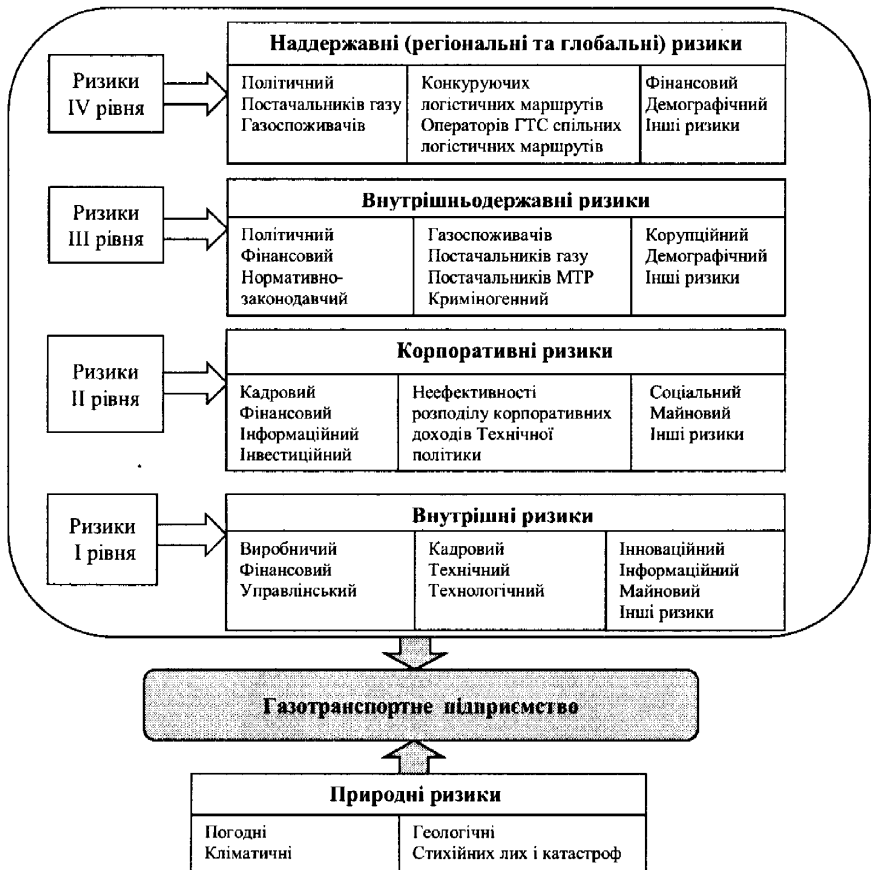

Рис.1 Ієрархічна класифікація ризиків діяльності газотранспортних підприємств за джерелами виникнення

Виходячи із завдань дослідження, у роботі наведено порівняльну характеристику методів кількісного оцінювання ризику, проаналізовано переваги і недоліки та обґрунтовано доцільність їх поєднання в залежності від наявної інформації та з урахуванням бажаного кінцевого результату.

Запропоновано проводити кількісну оцінку ризику діяльності підприємства за такими критеріями: ймовірність реалізації ситуації ризику (P_R); ступінь можливого негативного впливу на досягнення цілі (NI_G); вагомість цілі в загальній системі цілей підприємства (W_G).

Графічну інтерпретацію трьохкритеріальної просторової моделі оцінки ризику діяльності підприємства наведено на рис. 2.

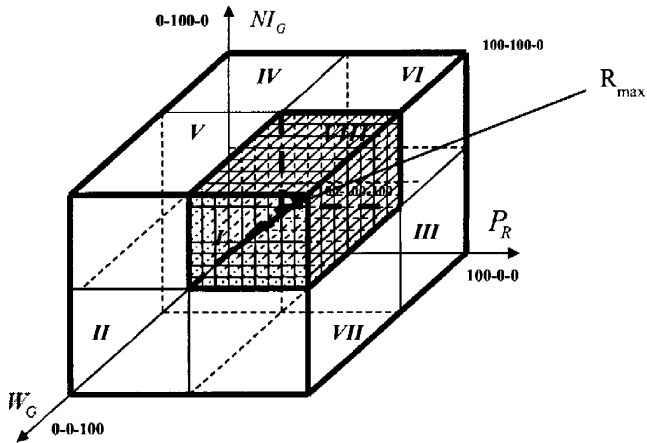

Рис. 2 Графічна інтерпретація трьохкритеріальної просторової моделі оцінки ризику діяльності підприємства

Диференціація оціночного простору в координатах P_R , NI_G , W_G за відповідними підпросторами, дає змогу ідентифікувати точки і октанти, що відображають ситуацію ризику (за різними рівнями ризику), ситуацію невідвортної загрози, а також безризикову область.

Оцінювання ризику запропоновано здійснювати, використовуючи наступну формулу:

$$R = P_R \times (\alpha_1 \times NI_G + \alpha_2 \times W_G) \quad (1)$$

де P_R - ймовірність настання ризикової події (реалізації ризику); NI_G - ступінь можливого негативного впливу на досягнення цілі; W_G - значущість цілі в загальній системі цілей підприємства; α_1 , α_2 - вагові коефіцієнти другого і третього критеріїв оцінки.

Перевагами такої трьохкритеріальної оцінки ризику є її універсальність (можливість застосування для оцінки ризиків будь-якого рівня: від операційних до стратегічних); можливість аналізу ситуацій як повної, так і часткової реалізації ризику; розгляд конкретного виду ризику у взаємозв'язку із загальною системою ризиків діяльності підприємства.

У другому розділі «**Прикладні аспекти діагностики та оцінювання ризиків газотранспортних підприємств**» досліджено сучасний стан, тенденції та проблеми функціонування газотранспортних підприємств ПАТ «Укртрансгаз» в умовах невизначеності, небезпек та загроз; розроблено ризик-орієнтовану систему діагностичних показників діяльності газотранспортного підприємства; проведено діагностику та оцінку ризиків вітчизняних газотранспортних підприємств на

прикладі УМГ «Прикарпаттрансгаз», УМГ «Київтрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз».

Аналіз діяльності ПАТ «Укртрансгаз» засвідчив, що починаючи з 2004-2005 років спостерігається істотне зниження обсягів наданих газотранспортних послуг (рис. 3.).

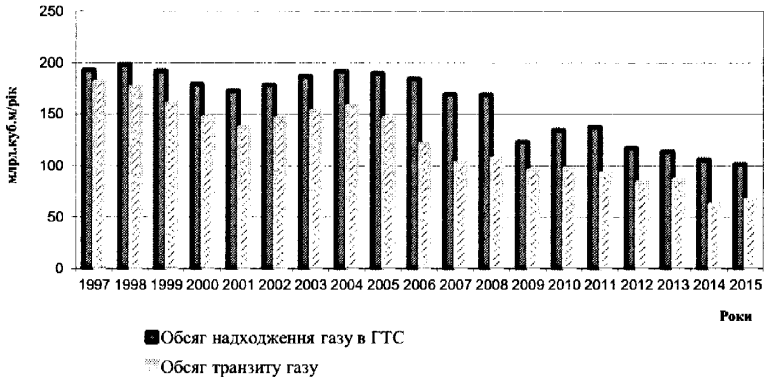

Рис. 3 Обсяги транспортування та транзиту газу газотранспортними підприємствами України в 1997-2015 роках

Окрім тенденції скорочення обсягів виробництва виявлено також поступове погіршення стану матеріально-технічної бази вітчизняних газотранспортних підприємств (ГТП), застосування нерациональних форм обслуговування газорозподільних станцій, вже традиційне для останніх років недофінансування потреб навіть простого відтворення магістральних газопроводів, не кажучи вже про необхідність їх постійної модернізації та вдосконалення в умовах жорсткої конкуренції на міжнародному газовому ринку.

Основними зовнішніми чинниками негативного впливу на функціонування газотранспортних підприємств визначено високу залежність від імпорту природного газу; скорочення внутрішніх потреб економіки країни у вуглеводневих ресурсах, непрозорість функціонування внутрішнього газового ринку, відсутність виваженої та послідовної, орієнтованої на довгострокову перспективу, державної енергетичної політики; скорочення попиту на газ у країнах Європи; створення нових трубопровідних газотранспортних маршрутів в обхід території України; труднощі із експлуатацією газотранспортної системи (ГТС) на окупованій території і т.д.

Дослідженням виявлено причинно-наслідковий зв'язок між існуючими проблемами, факторами ризику та безпосередньо ризиками діяльності газотранспортного підприємства. Обґрунтовано, що проблеми характеризують наявну (фактичну) ситуацію, характеристики якої не відповідають бажаним (запланованим), тоді як ризики, маючи майбутню спрямованість, водночас безпосередньо пов'язані із тими тенденціями, що виявляються в теперішньому часі на основі минулих подій. Відповідно реалізація ризику призводитиме до виникнення

проблеми яка, в свою чергу, ставатиме причиною чи фактором наступного ризику і т.д. При цьому важливим моментом є те, що проблема може виникнути як в результаті реалізації ризику, так і під впливом очевидної загрози, за якої будь-яка ризикована діяльність не матиме сенсу.

Об'єктами управління ризик-менеджера визначено «ризикові проєкції» (термін, запропонований в дисертаційній роботі для характеристики тих матеріальних і нематеріальних ресурсів підприємства, повна або часткова втрата яких здатна перешкодити досягненню цілей діяльності) та фактори ризиків (внутрішні та, в міру можливостей, зовнішні).

Сформовано методику комплексної діагностики ризиків газотранспортного підприємства. При цьому було використано функціонально-цільовий підхід, згідно з яким газотранспортне підприємство як соціально-економічну систему розглянуто в сукупності трьох базових підсистем: управлінської, виробничої та фінансово-економічної. Виходячи з цього, розроблено збалансовану систему ризик-орієнтованих діагностичних показників діяльності газотранспортного підприємства в цілому та його підсистем. Вона передбачає дослідження комплексу забезпечуючих (ЗП) і результуючих показників (РП) діяльності виробничої, фінансово-економічної та управлінської підсистем в контексті проведення логічного аналізу того, яка подія може змінити значення певного ЗП таким чином, що це призведе до погіршення відповідного йому РП. Результати послідовного аналізу, одержані щодо всіх ЗП, являтимуть собою базовий спектр ризиків газотранспортного підприємства.

В процесі діагностики ризиків використано функціонально-цільовий підхід, згідно з яким газотранспортне підприємство як соціально-економічна система розглядається як сукупність трьох базових підсистем: управлінської, виробничої та фінансово-економічної. На основі даного підходу в дисертації сформовано методику комплексної діагностики ризиків газотранспортного підприємства. Зокрема, розроблено збалансовану систему ризик-орієнтованих діагностичних показників діяльності газотранспортного підприємства і його підсистем. Вона передбачає дослідження сукупності забезпечуючих (ЗП) і результуючих показників (РП) діяльності виробничої, фінансово-економічної та управлінської підсистем і передбачає проведення логічного аналізу того, яка подія може змінити значення певного ЗП таким чином, що це призведе до погіршення відповідного йому РП. Результати послідовного аналізу, одержані щодо всіх ЗП, являтимуть собою базовий спектр ризиків газотранспортного підприємства.

Використовуючи запропоновану ризик-орієнтовану систему діагностичних показників, розроблено матрицю комплексної діагностики ризиків газотранспортного підприємства (рис. 4).

Алгоритм процесу комплексної інтегративної діагностики та оцінки ризиків підприємства і його підсистем зводиться до наступних етапів:

- діагностика ризиків через погіршення ЗП підсистем, потенційно здатних негативно вплинути на відповідні результуючі показники;
- комплексний аналіз ідентифікованих ризиків з метою виявлення їх взаємодії, а також виключення фактів дублювання ризиків;
- агрегування значень ризиків підсистем та підприємства в цілому.

Стан політичного середовища, γ_1	Стан соціально-економічного середовища, γ_2	Стан природного середовища, γ_3	Стан управлінської системи, γ_4	Стан виробничої системи, γ_5	Стан фінансово-економічної системи, γ_6	Ризикові проєкції		РП УС	Обсяг реалізованої товарної продукції, δ_{11}
						РП ВС	РП ФЕС		
$\overline{R\gamma_1, \delta_{11}}$	$\overline{R\gamma_2, \delta_{11}}$	$\overline{R\gamma_3, \delta_{11}}$	$\overline{R\gamma_4, \delta_{11}}$	$\overline{R\gamma_5, \delta_{11}}$	$\overline{R\gamma_6, \delta_{11}}$	Ризикові проєкції		Обсяг витрат УС, δ_{12}	Обсяг витрат ВС, δ_{23}
$\overline{R\gamma_1, \delta_{12}}$	$\overline{R\gamma_2, \delta_{12}}$	$\overline{R\gamma_3, \delta_{12}}$	$\overline{R\gamma_4, \delta_{12}}$	$\overline{R\gamma_5, \delta_{12}}$	$\overline{R\gamma_6, \delta_{12}}$	Ризикові проєкції		Рівень забезпечення виконання РП	Ефективність управління фінансовими потоками, δ_{31}
$\overline{R\gamma_1, \delta_{13}}$	$\overline{R\gamma_2, \delta_{13}}$	$\overline{R\gamma_3, \delta_{13}}$	$\overline{R\gamma_4, \delta_{13}}$	$\overline{R\gamma_5, \delta_{13}}$	$\overline{R\gamma_6, \delta_{13}}$	Ризикові проєкції		Рівень забезпечення виконання РП	Обсяг витрат ФЕС, δ_{32}
$\overline{R\gamma_1, \delta_{14}}$	$\overline{R\gamma_2, \delta_{14}}$	$\overline{R\gamma_3, \delta_{14}}$	$\overline{R\gamma_4, \delta_{14}}$	$\overline{R\gamma_5, \delta_{14}}$	$\overline{R\gamma_6, \delta_{14}}$	Ризикові проєкції		Виконання плану транспортування і постачання газу, δ_{21}	Обсяг витрат ФЕС, δ_{33}
$\overline{R\gamma_1, \delta_{21}}$	$\overline{R\gamma_2, \delta_{21}}$	$\overline{R\gamma_3, \delta_{21}}$	$\overline{R\gamma_4, \delta_{21}}$	$\overline{R\gamma_5, \delta_{21}}$	$\overline{R\gamma_6, \delta_{21}}$	Ризикові проєкції		Якість газотранспортних послуг, δ_{22}	
$\overline{R\gamma_1, \delta_{22}}$	$\overline{R\gamma_2, \delta_{22}}$	$\overline{R\gamma_3, \delta_{22}}$	$\overline{R\gamma_4, \delta_{22}}$	$\overline{R\gamma_5, \delta_{22}}$	$\overline{R\gamma_6, \delta_{22}}$	Ризикові проєкції			
$\overline{R\gamma_1, \delta_{23}}$	$\overline{R\gamma_2, \delta_{23}}$	$\overline{R\gamma_3, \delta_{23}}$	$\overline{R\gamma_4, \delta_{23}}$	$\overline{R\gamma_5, \delta_{23}}$	$\overline{R\gamma_6, \delta_{23}}$	Ризикові проєкції			
$\overline{R\gamma_1, \delta_{31}}$	$\overline{R\gamma_2, \delta_{31}}$	$\overline{R\gamma_3, \delta_{31}}$	$\overline{R\gamma_4, \delta_{31}}$	$\overline{R\gamma_5, \delta_{31}}$	$\overline{R\gamma_6, \delta_{31}}$	Ризикові проєкції			
$\overline{R\gamma_1, \delta_{32}}$	$\overline{R\gamma_2, \delta_{32}}$	$\overline{R\gamma_3, \delta_{32}}$	$\overline{R\gamma_4, \delta_{32}}$	$\overline{R\gamma_5, \delta_{32}}$	$\overline{R\gamma_6, \delta_{32}}$	Ризикові проєкції			
$\overline{R\gamma_1, \delta_{33}}$	$\overline{R\gamma_2, \delta_{33}}$	$\overline{R\gamma_3, \delta_{33}}$	$\overline{R\gamma_4, \delta_{33}}$	$\overline{R\gamma_5, \delta_{33}}$	$\overline{R\gamma_6, \delta_{33}}$	Ризикові проєкції			
Індикатори джерел ризиків									
Зовнішнє середовище		Внутрішнє середовище							
Стан політичного середовища, γ_1		Стан природного середовища, γ_3		Стан управлінської системи, γ_4		Стан виробничої системи, γ_5		Стан фінансово-економічної системи, γ_6	

Рис.4 Матриця комплексної діагностики ризиків газотранспортного підприємства

На основі запропонованої методології, в дисертаційній роботі проведено діагностику та оцінювання ризиків діяльності газотранспортних підприємств (на прикладі УМГ «Київтрансгаз», УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз»). В процесі дослідження виявлено негативну тенденцію тотального зростання більшості ризиків на всіх ієрархічних рівнях (в групах внутрішніх, корпоративних, внутрішньодержавних та наддержавних ризиків). Встановлено, що в довгостроковій перспективі діяльність газотранспортних підприємств України істотно залежатиме від тенденцій розвитку європейського газового ринку, значний вплив на які матиме політична складова (політичні, ризики операторів ГТС конкуруючих транзитних маршрутів, ризики постачальників газу тощо).

У третьому розділі «Удосконалення процесу управління ризиками на газотранспортних підприємствах» обґрунтовано концептуальні засади організації системи управління ризиками на газотранспортних підприємствах; проаналізовано міжнародний досвід стандартизації у сфері ризик-менеджменту діяльності підприємства; вказано на необхідність формування корпоративної культури управління ризиками на ГТП; сформовано основні напрями стратегічної політики у сфері ризик-менеджменту та розроблено програму управління ризиками газотранспортного підприємства.

Незважаючи на досить тривале існування в державі командно-адміністративної системи господарювання та, як наслідок, недостатність досвіду і відсутність традицій управління ризиками діяльності підприємств реального сектору економіки, дослідженням встановлено, що окремі елементи ризик-менеджменту на газотранспортних підприємствах України все ж чітко прослідковуються (навіть, якщо формально дана діяльність і не трактується як «управління ризиками»). Так, для вітчизняних газотранспортних підприємств притаманні структурні підрозділи, діяльність яких спрямована на забезпечення належного рівня охорони праці (техніки безпеки), інформаційної безпеки, екологічного менеджменту, охорони майнових цінностей тощо.

Шляхом проведення опитування персоналу газотранспортних підприємств (УМГ «Київтрансгаз», УМГ «Львівтрансгаз», УМГ «Прикарпаттрансгаз»), виявлено, що фактори ризику діагностуються структурними підрозділами ГТП самостійно та автономно, відносно окремих бізнес-процесів та відповідно до виконуваних функцій. При цьому системний цілісний підхід до управління ризиками в межах всього підприємства відсутній, ігноруються взаємозв'язки між факторами ризику, втрачається можливість одержання синергетичного ефекту від комплексного управління сукупністю ризиків. Це вказує на те, що для українських газотранспортних підприємств характерний функціональний підхід до управління ризиками (має місце фрагментоване функціональне ризик-управління).

В роботі визначено концептуальні відмінності між функціональним та інтегрованим підходами до управління ризиками діяльності підприємства (табл. 1). Обґрунтовано доцільність формування на газотранспортних підприємствах комплексної системи ризик-менеджменту, інтегрованої в загальну систему управління ПАТ «Укртрансгаз».

Таблиця 1

Порівняльна характеристика функціонального та інтегрованого підходів до управління ризиками діяльності підприємства

Функціональний ризик-менеджмент	Інтегрований ризик-менеджмент
1. <i>Фрагментованість</i> : кожен структурний підрозділ підприємства здійснює управління ризиками самостійно, відокремлено, у відповідності до виконуваних функцій.	1. <i>Інтегрованість</i> : процес управління ризиками координується вищим керівництвом; кожен працівник розглядає ризик-менеджмент як невід'ємну складову своєї роботи.
2. <i>Епізодичність</i> : управління ризиками здійснюється періодично, за потребою, на певних етапах діяльності підприємства.	2. <i>Неперервність</i> : постійний моніторинг небезпек, загроз діяльності підприємства та оновлення профілю ризиків, прийняття управлінських рішень різних рівнів лише з урахуванням фактора ризику.
3. <i>Вибірковість</i> : досліджуються окремі види ризиків діяльності підприємства (насамперед, фінансовий).	3. <i>Комплексність, системність</i> : досліджується вся сукупність ризиків діяльності підприємства у їх взаємозалежності та взаємозв'язку.
4. <i>Неадаптивність, «короткозорість»</i> : нездатність підприємства повною мірою виявляти потенційні небезпеки та загрози (особливо у більш віддаленій перспективі) і своєчасно реагувати на них у зв'язку із відсутністю належного рівня корпоративної ризик-культури та системного ризик-менеджменту.	4. <i>Адаптивність</i> : здатність гнучко реагувати на нові виклики часу та забезпечувати ефективне превентивне ризик-управління (як на оперативному, так і на стратегічному рівнях) завдяки системному аналізу ризиків та злагодженій командній роботі у сфері діагностики, оцінки і управління ризиками.

На основі дослідження й узагальнення поглядів учених на процес управління ризиками та власних міркувань, вдосконалено процес ризик-менеджменту, який, на відміну від існуючих, базується на цільовому підході до розуміння сутності ризику у його взаємозв'язку із шансом, відповідає принципу альтернативного вибору, розмежовує ситуації ризику та повної детермінованості, передбачає необхідність розрахунку початкової і кінцевої величини ризику, а також встановлення рівня прийняттого ризику для конкретного виду діяльності.

Враховуючи те, що досліджувані газотранспортні підприємства не є самостійними господарюючими суб'єктами, а функціонують на правах філій ПАТ «Укртрансгаз», то організація ризик-менеджменту на рівні УМГ повинна здійснюватись у відповідності до загальної політики управління ризиками в Товаристві (за погодженням, в свою чергу, із НАК «Нафтогаз України» як із засновником). Обґрунтовано, що в якості керуючої підсистеми управління ризиками діяльності газотранспортного підприємства необхідно розглядати голову та членів правління ПАТ «Укртрансгаз», керівників департаментів транспортування та підземного зберігання газу (за потреби можуть бути залучені і інші департаменти), виконавчого директора Товариства та директора відповідної

філії (УМГ). Крім того, рекомендовано розширити кількість наявних департаментів ПАТ «Укртрансгаз» створенням департаменту управління ризиками, який координуватиме процес ризик-менеджменту в межах всього Товариства, а, отже, складатиме концептуальне ядро керуючої підсистеми ризик-управління діяльністю газотранспортного підприємства. Зазначено, що кожна філія ПАТ «Укртрансгаз» повинна мати свого штатного ризик-менеджера, підпорядкованого департаменту управління ризиками (рис. 5).

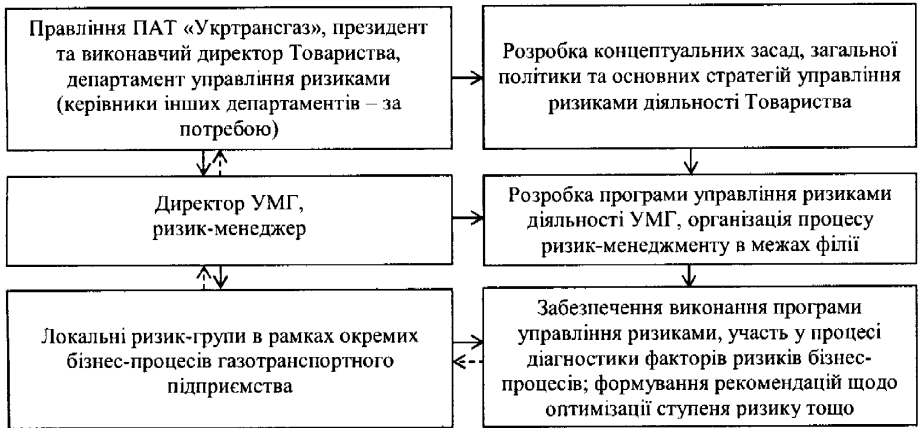

Рис. 5 Основні ланки керуючої підсистеми управління ризиками діяльності газотранспортного підприємства та їх взаємозв'язок

Обґрунтовано, що формування і розвиток системи ризик-менеджменту на підприємстві відбувається поетапно: від усвідомлення необхідності і можливостей управління ризиками до організації неперервного процесу ризик-менеджменту з чітким розподілом відповідальності між підрозділами підприємства та конкретними працівниками.

При цьому одним із ключових аспектів процесу формування комплексної системи управління ризиками, необхідною передумовою забезпечення конкурентоспроможності та зростання вартості бізнесу визначено формування культури управління ризиками. В дисертаційній роботі сформовано перелік індикаторних ознак високої корпоративної культури ризик-управління, а також розроблено основні етапи впровадження та розвитку культури ризик-менеджменту на газотранспортному підприємстві.

Таким чином, в результаті набуття досвіду ризик-орієнтованого управління сукупність різноманітних процедур, процесів, методологій поступово трансформуються в єдину інтегровану концепцію ризик-менеджменту. Змінюється також саме уявлення персоналу підприємства про роль та значення системи управління ризиками: від директивної постановки цілей та завдань до можливості

колективної розробки стратегії і тактики розвитку та формування загальних корпоративних цінностей на ризик-орієнтованих засадах.

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота спрямована на розв'язання важливого економічного завдання – інтегральної оцінки та врахування ризику в обґрунтуванні основних напрямів ефективного управління діяльністю газотранспортних підприємств. Вона узагальнює і розвиває науково-методичні питання щодо діагностики, аналізу та оцінки ризиків діяльності газотранспортних підприємств та містить пропозиції щодо формування комплексної системи ризик-менеджменту, інтегрованої в загальну систему управління діяльністю ГТП.

Проведене дослідження дозволило зробити ряд висновків теоретичного і практичного характеру, основні з яких зводяться до наступного:

1. Встановлено, що єдиного цілісного підходу до трактування сутності ризику як економічної категорії, на сьогоднішній день, все ще не сформовано. Відповідно не розроблено і єдину загальновизнану універсальну термінологію ризикології як науки. В дисертаційній роботі запропоновано власне розуміння дефініції економічного ризику, яке базується на усвідомленні того, що ризик притаманний будь-якій цілеспрямованій діяльності (бездіяльності) суб'єкта господарювання, має майбутню спрямованість, розглядається в контексті досягнення конкретної цілі та завжди перебуває в дуалістичній єдності з шансом.

Для характеристики тих матеріальних і нематеріальних ресурсів підприємства, що можуть зазнати втрат внаслідок реалізації ризику та перешкодити досягненню цілі, запропоновано термін «ризикові проєкції». Обґрунтовано відмінність між поняттями «ризик», «небезпеки» та «загрози».

Удосконалений понятійно-категоріальний апарат ризикології було використано в процесі розробки концептуальних основ ефективного управління ризиками діяльності газотранспортних підприємств.

2. Проведено критичний аналіз та систематизацію методологічного інструментарію ідентифікації, аналізу та оцінки ризиків діяльності суб'єктів господарювання. Запропоновано підхід до класифікації ризиків газотранспортних підприємств за джерелами їх виникнення, особливістю якого є виділення за ієрархічним принципом та з урахування галузевої специфіки господарювання чотирьох груп ризиків (внутрішніх, корпоративних, державних та наддержавних (регіональних, глобальних) а також їх складових.

3. Розроблено збалансовану систему ризик-орієнтованих діагностичних показників та методичний підхід до побудови матриці діагностики ризиків діяльності газотранспортного підприємства, які дають змогу виявити повний спектр ризиків, забезпечують чітку ідентифікацію об'єктів на різних рівнях ризик-управління, є відкритими для постійного оновлення та корегування в умовах динамічних змін ринкового простору.

4. Розроблено трьохкритеріальну просторову модель оцінки ризиків діяльності газотранспортного підприємства, яка передбачає врахування ймовірності реалізації ситуації ризику, ступеня можливого негативного впливу на досягнення цілі та

вагомості цілі в загальній системі цілей підприємства. Перевагами такої оцінки ризику є її універсальність (можливість застосування для оцінки ризиків будь-якого рівня: від операційних до стратегічних); можливість аналізу ситуацій як повної, так і часткової реалізації ризику; розгляд конкретного виду ризику у взаємозв'язку із загальною системою ризиків діяльності підприємства.

5. Проаналізовано основні проблеми діяльності газотранспортних підприємств в умовах невизначеності, небезпек та загроз. Обґрунтовано причинно-наслідкові зв'язки між існуючими проблемами та потенційними ризиками діяльності ГТП. Виявлено тенденції скорочення обсягів виробництва, поступове погіршення стану матеріально-технічної бази вітчизняних газотранспортних підприємств, застосування нераціональних форм обслуговування ГРС, недостатнє фінансування потреб реконструкції та модернізації ГТП тощо.

Серед зовнішніх чинників негативного впливу на функціонування газотранспортних підприємств визначено критичну залежність від імпорту природного газу; скорочення внутрішніх обсягів газоспоживання, непрозорість функціонування внутрішнього газового ринку, відсутність виваженої та послідовної, орієнтованої на довгострокову перспективу, державної енергетичної політики; скорочення попиту на газ у країнах Європи; створення нових трубопровідних газотранспортних маршрутів в обхід території України; труднощі із експлуатацією ГТС на окупованій території і т.д.

Проведено комплексну діагностику та оцінку ризиків діяльності газотранспортних підприємств. Виявлено негативну тенденцію зростання ризиків на всіх ієрархічних рівнях (в групах внутрішніх, корпоративних, внутрішньодержавних та наддержавних ризиків). Встановлено, що в довгостроковій перспективі діяльність газотранспортних підприємств України значною мірою буде залежати від тенденцій функціонування міжнародного газового ринку. Відповідно ключовий вплив на діяльність досліджуваних підприємств матимуть регіональні та глобальні ризики (політичні, ризики постачальників газу та конкуруючих газотранспортних маршрутів тощо).

6. Узагальнено та систематизовано теоретичні положення щодо управління ризиками діяльності підприємства в сучасних умовах господарювання. Проведено дослідження стану ризик-менеджменту на вітчизняних газотранспортних підприємствах, за результатами якого констатовано наявність лише окремих елементів фрагментованого функціонального ризик-управління, відсутність системного цілісного підходу до ризик-менеджменту та низький рівень корпоративної ризик-культури на ГТП.

Обґрунтовано, що функціональна система ризик-управління має ряд суттєвих недоліків, основним з яких є ігнорування взаємозв'язку між факторами ризику, а отже, неможливість об'єктивної оцінки їх сукупного впливу на досягнення кінцевих цільових показників діяльності суб'єкта господарювання. Відповідно впровадження даної системи ризик-менеджменту є доцільним лише тоді, коли ризиковий спектр підприємства містить незначну кількість локальних ризиків, зв'язок між якими відсутній або несуттєвий. Враховуючи те, що газотранспортні підприємства здійснюють свою діяльність в рамках ПАТ «Укртрансгаз» та є

структурними елементами одного із наймасштабніших виробничих комплексів України, більш ефективною визнано інтегровану модель управління ризиками.

7. Розроблено концептуальні основи та методичні рекомендації щодо формування на превентивних засадах комплексної системи ризик-менеджменту, інтегрованої в загальну систему управління діяльністю газотранспортного підприємства. Визначено основні ланки керуючої підсистеми управління ризиками на ГТП та їх взаємозв'язок. Вказано на важливість розвитку корпоративної культури ризик-менеджменту на газотранспортному підприємстві. Сформовано перелік індикаторних ознак високої корпоративної культури ризик-управління, а також розроблено основні етапи впровадження та розвитку культури ризик-менеджменту на газотранспортному підприємстві.

8. Обґрунтовано основні напрямки стратегічної політики у сфері ризик-менеджменту та розроблено програму управління ризиками діяльності газотранспортного підприємства. Оцінено ефективність даної програми та вказано на доцільність її практичного впровадження на ГТП для вдосконалення процесу ризик-управління, розвитку корпоративної ризик-культури, підвищення рівня ризикостійкості та поліпшення фінансово-економічних результатів діяльності газотранспортного підприємства в цілому.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Оpubліковані праці у вітчизняних фахових виданнях:

1. Семенютіна Т. В. Методологічні підходи до класифікації ризиків у магістральному трубопровідному транспорті газу / О. Г. Дзьоба, Т. В. Семенютіна // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. – №1'2011[20]. – С. 149-155. (Особистий внесок автора: здійснено класифікацію ризиків газотранспортних підприємств за джерелами виникнення з урахуванням галузевої специфіки господарювання). – 0,65 др. арк.
2. Семенютіна Т. В. Газотранспортна система України: політичні ризики та енергобезпека держави / Т. В. Семенютіна // Економічний аналіз: збірник наук. праць за ред. С. І. Шкарабана. – 2012. – Випуск 11. – Ч. 4. – С. 146-150. – 0,51 др. арк.
3. Семенютіна Т. В. До питання обґрунтування сутності ризику як економічної категорії / Т. В. Семенютіна // Економіка і регіон. Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. – 2012. – № 6(37). – С. 162-165. – 0,39 др. арк.
4. Семенютіна Т. В. Економічні ризики, небезпеки, загрози: сутність та взаємозв'язок / Т. В. Семенютіна // Економічний простір: збірник наук. праць. – Дніпропетровськ: ПДАБА. – 2012. – № 68. – С. 106-113. – 0,41 др. арк.
5. Семенютіна Т. В. Концептуальні основи формування національного стандарту ризик-менеджменту діяльності підприємств в Україні / Т. В. Семенютіна // Сталій розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2013. – № 4'2013(21). – С. 140-144. – 0,44 др. арк.

2. Опубліковані праці у зарубіжних фахових виданнях та виданнях, що представлені у міжнародних наукометричних базах:

6. Семенютіна Т. В. Корпоративна культура управління ризиками як невід’ємна складова ефективної системи ризик-менеджменту на підприємстві / Т. В. Семенютіна // Бізнес Інформ. Міжнародний науковий економічний журнал. – 2015. – №4. – С. 297-302. – 0,71 др. арк.

3. Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Семенютіна Т. В. Особливості класифікації ризиків у магістральному трубопровідному транспорті газу / О.Г.Дзьоба, Т.В.Семенютіна // Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції [«Важелі і механізми формування сталого розвитку економіки в умовах світової глобалізації»], (м.Тернопіль, 9-10 грудня 2010 р.) – Тернопіль: Крок, 2010. – С. 199-200. *(Особистий внесок автора: обґрунтовано особливості класифікації ризиків газотранспортних підприємств за джерелами їх виникнення)*. – 0,15 др. арк.

8. Семенютіна Т. В. Економіко-політичні аспекти ризик-менеджменту газотранспортної системи України / Т. В. Семенютіна // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем»], (м. Івано-Франківськ, 21-22 жовтня 2011р.) – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011. – С. 69-72. – 0,21 др. арк.

9. Семенютіна Т. В. Впровадження альтернативних технологій постачання природного газу як стратегічний напрям ризик-менеджменту вітчизняних газотранспортних підприємств / Т. В. Семенютіна // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [«Перспективні напрямки економічної науки»], (м. Дніпропетровськ, 1-2 лютого 2013 року) – Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2013. – С. 78-80. – 0,19 др. арк.

10. Семенютіна Т. В. Диверсифікація джерел постачання природного газу як інструмент ризик-менеджменту газотранспортної системи України / Т. В. Семенютіна // Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції [«Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної економіки»], (м. Львів, 28-29 грудня 2012 року) – Л.: ЛЕФ, 2013. – С. 66-68. – 0,14 др. арк.

11. Семенютіна Т. В. Модернізація газотранспортної системи України: ризики та шанси держави / Т. В. Семенютіна // Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції [«Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем»], (м. Івано-Франківськ, 15-17 травня 2013 року) – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2013. – С. 176-178. – 0,21 др. арк.

12. Семенютіна Т. В. Формування ефективної системи ризик-менеджменту на підприємстві: від функціонального до інтегрованого підходу / Т. В. Семенютіна // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [«Пошук ефективних механізмів господарювання в контексті сучасної економічної теорії»], (м. Одеса, 30-31 травня 2014 р.) – У 2-х частинах. – О.: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – Ч.1. – С. 76-78. – 0,14 др. арк.

13. Семенютіна Т. В. Особливості ефективного управління сучасним підприємством: інтуїція і ризик-менеджмент / Т. В. Семенютіна // Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції [«Досягнення та перспективи сучасної науки»], (Буковинська економічна фундація, м. Чернівці, 27-28 грудня 2014 року) – К.: Науково-видавничий центр «Лабораторія думки», 2015. – Т. 2. – С.26-27. – 0,14 др. арк.

14. Семенютіна Т. В. Організаційно-економічні аспекти процесу формування корпоративної культури управління ризиками на підприємстві / Т.В.Семенютіна // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції [«Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем»], (м. Івано-Франківськ, 20-22 травня 2015 р.) – Івано-Франківськ: Голіней О.М., 2015. – С. 290-292. – 0,2 др. арк.

15. Семенютіна Т. В. Урахування ризиків суб'єктів паливно-енергетичного комплексу при визначенні рівня енергетичної безпеки / О. Г. Дзьоба, Т. В. Семенютіна // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції [«Структурні трансформації національних економік в глобальному вимірі»], (м.Миколаїв, 6 листопада 2015 року) – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2015. – С.22-24. (*Особистий внесок автора: обґрунтовано необхідність врахування ризиків діяльності суб'єктів паливно-енергетичного комплексу при визначенні рівня енергетичної безпеки держави.* – 0,16 др. арк.

АНОТАЦІЯ

Семенютіна Т. В. Організаційно-економічне забезпечення процесу управління ризиками газотранспортних підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, 2017.

Дисертація присвячена розвитку теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо організаційно-економічного забезпечення процесу формування ефективної системи управління ризиками на газотранспортних підприємствах.

На основі вивчення теоретичних поглядів і підходів у роботі поглиблено понятійно-категоріальний апарат ризикології. Проаналізовано існуючі підходи до класифікації ризиків діяльності підприємства, на основі яких здійснено класифікацію ризиків вітчизняних газотранспортних підприємств з урахуванням галузевої специфіки їх функціонування.

Сформовано методiku комплексної діагностики ризиків діяльності газотранспортного підприємства. Розроблено трьохкритеріальну просторову модель оцінки ризиків діяльності підприємства. Визначено основні проблеми функціонування газотранспортних підприємств в умовах невизначеності, небезпек і загроз, проведено діагностику та оцінку ризиків їх діяльності в сучасних умовах господарювання.

Розроблено концептуальні основи та обґрунтовано методичні рекомендації щодо організаційно-економічного забезпечення процесу формування комплексної системи ризик-менеджменту, інтегрованої в загальну систему управління діяльністю газотранспортних підприємств.

Ключові слова: ризик, загроза, фактор ризику, діагностика ризиків, оцінка ризиків, управління ризиками, система.

АННОТАЦИЯ

Семенютина Т. В. Организационно-экономическое обеспечение процесса управления рисками газотранспортных предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа, г. Ивано-Франковск, 2017.

Диссертация посвящена развитию теоретико-методических основ и практических рекомендаций по организационно-экономическому обеспечению процесса формирования эффективной системы управления рисками на газотранспортных предприятиях.

На основе изучения теоретических взглядов и подходов в работе усовершенствовано понятийно-категориальный аппарат рискологии. Предложено обоснование экономического риска как прогнозной характеристики любой целенаправленной деятельности (бездействия) субъекта хозяйствования, обусловленной необходимостью принятия управленческих решений в пользу избрания альтернатив вероятностного характера, способных генерировать шансы несмотря на наличие опасностей и угроз, которая отражает возможность отрицательного отклонения от установленных целей.

Проанализированы существующие подходы к классификации рисков деятельности предприятия, на основе которых осуществлена классификация рисков отечественных газотранспортных предприятий с учетом отраслевой специфики их функционирования. Сформирован методический подход к классификации рисков газотранспортных предприятий по источникам их возникновения, особенностью которого является выделение по иерархическому принципу и с учетом отраслевой специфики хозяйствования четырех групп рисков (внутренних, корпоративных, государственных и надгосударственных (региональных и глобальных), а также их составляющих.

Обоснованы причинно-следственные связи между существующими проблемами и потенциальными рисками предприятия. Сформирована методика комплексной диагностики рисков деятельности газотранспортного предприятия. Разработана трикритериальная пространственная модель оценки рисков деятельности предприятия. Определены основные проблемы функционирования газотранспортных предприятий в условиях неопределенности, опасностей и угроз, а также проведена диагностика и с

НТБ ьности в современных условиях хозяйствования.

Систематизированы теоретические положения по управлению рисками деятельности предприятия и проанализировано состояние риск-менеджмента на газотранспортных предприятиях Украины. Разработаны концептуальные основы и обоснованы методические рекомендации по организационно-экономическому обеспечению процесса формирования комплексной системы риск-менеджмента, интегрированной в общую систему управления деятельностью газотранспортных предприятий.

Ключевые слова: риск, угроза, фактор риска, диагностика рисков, оценка рисков, управление рисками, система.

ANNOTATION

Semeniutina T.V. Organizational and Economical Facilitation of the Risk Management Process of Gas Transportation Enterprises. – Manuscript.

The thesis for the scientific degree of Candidate of Economic Sciences, on specialty 08.00.04 – Enterprises Economy and Management (by economic activities). – Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, 2017.

The thesis aims at the development of theoretical and methodological principles and practical recommendations for the organizational and economic facilitation of the process of developing an effective risk management system at gas-transport companies.

On the basis of study of theoretical views and approaches, the research has deepened the notional and categorical apparatus of risk studies. The existing approaches to the classification of risks related to a company's activity have been analyzed and used as a basis for the classification of risks of the national gas-transport companies, taking into consideration the peculiarities of the sector in which they function.

The technique of complex diagnosis of risks related to a gas-transport company's activity and a three-criterion spatial model of assessment of risks of a company's activity have been developed. The main problems of gas-transport companies' operation in the conditions of uncertainty, risks and threats have been identified and conducted the diagnosis and assessment of the risks related to their activity in the current economic conditions.

The conceptual bases and substantiated methodological recommendations for the organizational and economic facilitation of the process of developing a complex risk management system integrated into the general system of management of the gas-transport companies activity have been developed.

Key words: risk, threat, risk factor, risk diagnostics, risk assessment, risk management, system.